

Jan Malura a kol. (eds.)

XXII.

**STUDENTSKÁ
LITERÁRNĚVĚDNÁ
KONFERENCE**

Ostrava

2024

Sborník příspěvků

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Praha 2025

Jan Malura a kol. (eds.)

XXII.

**STUDENTSKÁ
LITERÁRNĚVĚDNÁ
KONFERENCE**

Ostrava

2024

Sborník příspěvků

Při práci na textu publikace byly využity zdroje výzkumné infrastruktury České literární bibliografie (<http://clb.ucl.cas.cz>), kód ORJ: 90243.

Sborník je publikován pod licencí CC BY 4.0.
<https://doi.org/10.51305/ICL.CZ.9788076581210>

Recenzovali:

prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

doc. PhDr. Petr Hrtánek, Ph.D.

Editors © Jan Malura a kol., 2025

Edition © Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2025

© Zuzana Boučková, Zuzana Drančáková, Eliška Králová, Magdaléna Majetná,

Adriána Pešková, Kamila Schewczuková, Kinga Stanaszek, Matěj Tomeček,

Kristýna Vaňková, 2025

Cover & Typo © Stará škola

ISBN 978-80-7658-121-0

Obsah

Úvodem 7

Obraz světa v proletářské poezii 9

Eliška Králová

Romantizující eklektik: Verš a rým v díle Jaroslava Kolmana Cassia 24

Magdaléna Majetná

Konceptualizovanie antihrdinov v agonistickej línii ako konanie
v sociálnom systéme literatúra 35

Adriána Pešková

Krise identity v současné české próze 46

Kinga Stanaszek

Hranice jakožto metaforický prostor střetu s vnitřními konflikty 58

Kristýna Vaňková

Antropomorfní předměty s tajemstvím v současné české próze
(na příkladu románu *Neptunova jeskyňe* Marka Tomana) 66

Zuzana Drančáková

Literární folklorismus v současné české a slovenské próze:

Čepiec Kataríny Kucbelové a *Do tmy* Anny Bolavé 77

Kamila Schewczuková

Komparace nového českého překladu poem V. Majakovského
se zavedeným překladem J. Taura 89

Zuzana Boučková

Jak se vyrovnat s pocity viny pomocí fantasy: Návrh biblioterapeutické lekce
pro střední školy na motivy *Čaroděje Zeměmoří* 97

Matěj Tomeček

Výsledky Studentské literárněvědné konference 2024 110

Úvodem

Tento soubor studií vznikl na základě oceněných či vybraných referátů z třidvacátého ročníku Studentské literárněvědné konference, která se ve spolupráci Ústavu pro českou literaturu AV ČR a Katedry české literatury a literární vědy Filozofické fakulty Ostravské univerzity konala 25. a 26. dubna 2024 v Ostravě. Více než dvě desítky studentů převážně z českých, ale též polských a slovenských univerzit zde představily poměrně pestrou škálu témat i metodologických přístupů, přitom se ale většina vystoupení vyznačovala podobně vysokou obsahovou úrovní a přesvědčivou, ba profesionální prezentací. Referující navíc pohotově reagovali v diskusích, které se nesly v přátelském a věcném, byť nejednou kritickém duchu. Čas zbýval také na kuloární debaty, jež se na konci prvního jednacího dne plynule přesunuly z univerzitní auly na víceméně neformální večírek v kulturním centru Provoz, zahájený autorským čtením Petra Hrušky, Ivana Motýla a Zbyňka Ulčáka, tedy tří básníků naprosto rozdílných poetik, ale podobného osudového sepětí s Ostravskem.

Jakkoli se organizátoři obávali, že by se večerní až noční doprovodný program mohl neblaze podepsat na průběhu následujícího konferenčního dne, nestalo se tak a pozornost publika i kvalita jednotlivých vystoupení vydržely až do samotného závěru. Pro odbornou porotu ve složení prof. Fořt (MU Brno), prof. Machala (UP v Olomouci), doc. Sládek (ÚČL AV ČR), prof. Málková a prof. Malura (oba z „domácí“ univerzity) pak jistě nebylo snadné vybrat nejvhodnější adepty k ocenění. Nakonec si hlavní Cenu Vladimíra Macury odnesla

v kategorii bakalářského studia Eliška Králová z Pedagogické fakulty UK za příspěvek „Obraz světa v proletářské poezii“ a v kategorii magisterského studia Bc. Zuzana Drančáková z Filozofické fakulty OU za příspěvek „Antropomorfní předměty s tajemstvím v současné české próze (na příkladu románu Marka Tomana *Neptunova jeskyně*)“ . Další ocenění a/nebo nabídku možnosti recenzované publikace však dostali také jiní referující; těší mě, že většina oslovených studentů tuto nabídku přijala, takže výsledkem dvoudenního rokování může být rovněž tištěný výstup.

Celkově vysokou úroveň „ostravské“ studentské literárněvědné konference v závěru lakonicky, ale možná o to upřímněji zhodnotil nejmenovaný brněnský literární vědec, když se neveřejně vyjádřil v tom smyslu, že mu právě skončená akce ukázala, že náš obor ještě pořád má nějakou perspektivu. Se stejným optimismem doufám, že také tento sborník, připravovaný za nemalého podílu studentů (z edičního semináře pod vedením prof. Jana Malury), je toho důkazem.

Petr Hrtánek

Poděkování

Děkuji studentkám semináře Nakladatelská a ediční práce na Katedře české literatury a literární vědy FF OU v akademickém roce 2024/2025 za spolupráci na přípravě toho sborníku. Jmenovitě šlo o Terezu Beličinovou, Michaelu Bielko, Kláru Bilkovou, Anetu Pěšalovou, Lucii Vilímovou a Veroniku Zaviatičovou.

Jan Malura

Konceptualizovanie antihrdinov v agonistickej línii ako konanie v sociálnom systéme literatúra (na príklade „zlostných esejí“ Alexandra Matušku)

Adriána Pešková

Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy FF UMB, Banská Bystrica

Abstract: The presented paper examines selected essays by Alexander Matuška from the 1930s in the context of the theory of social systems. Drawing on the theses of the so-called integrative causal model of science, Matuška's early work is interpreted within the framework of J. Carroll's agonistic structure. In it, the emphasis is on conceptualizing protagonists and antagonists, or heroes and anti-heroes, as main and secondary characters in a particular narrative. The aim of this paper is to interpret Matušek's literary agency in the social system of literature as a purposively antagonistic conceptualization of persons with a concrete correlate in reality. His essays are also interpreted in the context of influences from the Czech cultural context, namely as echoes of the ideas and views of F. X. Šalda and A. Pražák.

Keywords: Alexander Matuška, essay, disputes concerning culture, heroes and antiheroes, the 1930s

Klíčové slová: Alexander Matuška, esej, spor o kultúru, hrdinova a antihrdinovia 30. roky 20. storočia

Spory o kultúru v 30. rokoch 20. storočia

História ľudstva je poznačená nespočetnými vojnami a konfliktami. V dejinnom rámci nájdeme veľa príkladov na krvavé strety viacerých strán, ktoré vzájomne spája buď princíp kooperácie, alebo túžba

dominovať. Jazyk vojny sa však dostal aj do bežného jazyka: „Spor je vojna“ — to je jedna z bázových metafor, ktorými George Lakoff a Mark Johnson dokazujú to, že človeku sú metafory a premýšľanie v obrazoch veľmi blízke (LAKOFF — JOHNSON 2002: 16). Stopy po fyzickej konfrontácii dvoch alebo viacerých strán zostávajú v jazyku prítomné, a tak sa snažíme aj pri bežnej výmene názorov svojho oponenta *poraziť*, *bránime* svoj postoj, *útočíme* na protivníkov slabé miesta, snažíme sa vytvárať *stratégie*, aby sme v hádke mohli *zvíťaziť* (IBID.). Poraziť oponenta, aktívne napádať jeho argumenty a postoje, dokonca aj zraziť niekoho na kolena, to bolo v 30. rokoch 20. storočia cieľom Alexandra Matušku, aktívneho účastníka dobových sporov o podobu modernej slovenskej literatúry a kultúry.

Spory o kultúru v 30. rokoch nabrali v posledné mesiace na Slovensku nečakaný aktualizáčny rámec. Boj súdobej pravice, ktorá vo všeobecnosti zastávala hodnoty konzervatívneho charakteru a presadzovala etnocentrickú koncepciu národa a kultúry,¹ a súdobej ľavice, ktorá naďalej „otvárala okná“ do Európy, vyústil vo viaceré ostré strety v českých aj slovenských literárnych periodikách. Alexander Matuška sa do sporu v 30. rokoch zapojil ešte ako študent v Prahe, a to napísaním série esejí, v ktorých ostro kritizoval slovenské lipnutie na tradícii a minulosti, spiatočníctvo, klerikalizmus či radikálny nacionalizmus. V esejach jasne vyjadril svoju hodnotovú orientáciu, teda to, „na ktorú stranu sa v spoločenskom zápase postaví, komu bude strániť“ (PETRÍK 1986: 17). V polemicky ladených textoch zároveň začal zaznamenávať svoje videnie a vnímanie prebiehajúcich dejín.

Toto videnie do značnej miery ovplyvnilo Matuškov štúdium v Prahe, kde sa jeho profesormi stali napríklad František Xaver Šalda alebo Albert Pražák. Podľa Magdaleny Bystrzak pracoval A. Pražák na práci, ktorá by zdôvodnila odlišnosti českého a slovenského kultúrneho prostredia. Zdá sa tak, že Matuška hodnotovo súznel s Pražákovými názormi na anachronizmus romantických tendencií, ktoré obaja spájajú s nacionalistickými tendenciami (BYSTRZAK

1 Zástupcovia entocentrickej koncepcie národa sa snažili o zjednotenie slovenskej kultúry pod heslom „Dajme sa dokopy“. Matuška sa dostal pre kritiku tohto hesla, jeho sympatizantov a „bratříčkovania“ do vyostreného sporu s T. J. Gašparom, ktorý nabral až osobný rozmer. Za Matušku sa vtedy postavil napríklad kritik M. Chorváth (BYSTRZAK 2021: 88).

2016: 87). Čo sa týka F. X. Šaldu, Matuškoví učaroval najmä jeho štýl — M. Bystrzak hovorí o „šaldovskom duchu“ umeleckej kritiky v Matuškových textoch; mladý kritik si zo šaldovského slovníka osvojuje viacero výrazov, napr. slovo *sanctissimum* (EADEM 2021: 143). Čo ich však spája, je podľa Ladislava Soldána ich angažované občianstvo alebo aj progresívne kultúrnotvorné zámery (SOLDÁN 1995). Matušku ovplyvnilo najmä Šaldovo uvažovanie o národnej kultúre (BYSTRZAK 2016: 102).²

Domnievame sa, že Matuška konceptualizuje v slovenskej spoločnosti skupiny protagonistov a antagonistov, resp. hrdinov a anti-hrdinov tohto „dejinného príbehu“³ boja o podobu modernej slovenskej spoločnosti. V kontexte teórie Siegrida J. Schmidta (2010) o sociálnych systémoch je tak cieľom tohto príspevku nahliadnúť na Matuškovu konceptualizáciu antihrdinov ako na jeho konanie v sociálnom systéme literatúra, a to v kategórii ďalšieho spracovania literárnych fenoménov. Matuška si ako esejista často „berie nejaký zjav alebo problém len za podnet; neväzí ťaživo na predmete, odpútava sa od neho; zďaleka i zblízka ho prestreľuje a nadstreľuje; obchádza, odstupuje od neho, vzdaluje sa mu a vracia sa k nemu“ (MATUŠKA 2016: 108).⁴ Podáva svoju individuálnu podobu „dejinného príbehu“ a v rámci neho aj svoj pohľad na to, koho vníma ako hrdinu a koho ako antihrdinu súdobého príbehu boja o slovenskú kultúru.

2 F. X. Šaldu si za vzor nevybral len Matuška, ale viacerí slovenskí kritici, napríklad I. Hamaliar alebo J. E. Bor. Matuška však po Šaldovom vzore odmietal „dogmatické a absolútne kritériá v interpretácii kultúry a dogmatickosť postojov nachádzal najmä v predstave o „národe“, „tradícii“ a „kultúre“, ktorú v tridsiatych rokoch 20. storočia propagoval národnoorientovaný a konzervatívny tábor slovenskej kultúrnej elity“ (BYSTRZAK 2016: 109).

3 „Dejinný príbeh“ tu vnímame a vymedzujeme ako rekonštrukciu zažitých skúseností jednotlivca, ktoré podávajú subjektívne svedectvo o dobe a o ľuďoch žijúcich v nej. Kanonizovaný príbeh dejín, resp. príbeh dejín prítomný v kultúrnej pamäti národa či spoločnosti sa v niektorých bodoch dostáva s individuálnym podaním „dejinného príbehu“ do konfliktu — niektoré časti nemusia súhlasiť, niektoré nie sú faktické a bolo by možné uvažovať nad ich korektívom.

4 Aj vďaka zmienenému „prestrelšovaniu“ a „nadstrešovaniu“ možno pri Matuškoví uvažovať o istej „skokovosti“ myslenia prítomného v jeho literárnom konaní. Práve „skokovosť“ vnútri metaforických sietí tvoriacich jeho eseje ponúka možnosť aspoň čiastočne rekonštruovať Matuškov dejinný príbeh boja o podobu modernej slovenskej literatúry a kultúry.

Antihrdinovia v Matuškových sporoch o kultúru

Kladné a záporné postavy sú archetypálnymi konštruktmi naratívnej fikcie. To súhlasí s tézou kognitívnej literárnej vedy, v ktorej sa uvažuje o tom, že myseľ človeka je „vo svojej podstate literárna“ (GOLEMA 2015: 112), a aj preto nerozmýšľame „v excelových tabuľkách [...], ale v príbehoch“ (IDEM 2022). Objavuje sa však rozkol medzi fikčnými príbehmi a príbehmi so skutočným korelátom v realite. Matuška vo svojich esejach opisuje a často naráža na dejinné udalosti, ktoré hýbali československou spoločnosťou, jeho obraz však „zámerne nebol verný alebo vecný“ (BARBORÍK — BYSTRZAK 2023: 117). Ivan Jančovič v tomto kontexte uvádza, že „literárny text funguje v našej kultúre v porovnaní s napríklad textom historika v inom referenčnom a následne aj interpretačnom mode“ (JANČOVIČ 2016: 698). Napriek tomu, že Matuška si za nositeľku, resp. žánrovú formu literárneho konania volí esej, žáner, ktorý nutne nedisponuje silným naratívnyim jadrom, myslíme si, že z jeho kritickej tvorby je sujet možné vyabstrahovať, zrekonštruovať a interpretovať práve ako boj o podobu modernej slovenskej literatúry. Matuška hyperbolizuje, ironizuje, z mnohého sa vysmieva. Nie je faktický. A to, prečo v sociálnom systéme literatúra koná týmto spôsobom a prečo tieto fenomény ďalej spracúva, môže objasniť koncept averzie voči subordinácii, ktorý rozpracoval antropológ Christopher Boehm (2001). Človek podľa jeho zistení nie je „tabula rasa“, nie je nepopísaným listom, na ktorý by potom spoločnosť vpisovala isté znaky a vytvárala jeho podobu. V človeku čosi drieme, čosi univerzálne dané každej ľudskej bytosti — Ch. Boehm túto inklináciu charakterizuje ako silné sklony k antiautoritárstvu a antityranstvu, ako averziu k subordinácii.

Joseph Carroll uvádza, že vo vojne (môžeme uvažovať nad tým, že v každom spore či konflikte) je príznačné glorifikovať svoju vlastnú skupinu a zdôrazňovať jej družný a kooperatívny charakter, zatiaľ čo k nepriateľom je príznačné správať sa ako k stelesneniam túžby po dominancii (CARROLL 2008: 147). Vojna medzi predstaviteľmi konzervatívnych a progresívnych skupín v 30. rokoch 20. storočia prebieha práve v rovine súboja o dominanciu pri vytváraní a kreovaní modernej slovenskej spoločnosti. Matuška v tomto súboji reprezentuje snahy ľavicových intelektuálov. Prostredníctvom literárneho

konania formuje agonistickú líniu,⁵ v ktorej zámerne konceptualizuje isté osoby ako hrdinov alebo antihrdinov, vďaka čomu niektoré problematické aspekty vo vývoji slovenskej literatúry zdôrazňuje a iné ponecháva v úzadí.

„Otcovia“ a „mladoni“ slovenskej kultúry

Prvou skupinou antihrdinov, ktorú sme v Matuškovj tvorbe identifikovali, je skupina, ktorú kritik opisuje takto: „[...] sú to akési predpotopné, diluviálne tvory, prinajmenej starozákonní proroci. Čo ich charakterizuje? Čím ,žijú‘? Prejavujú záujem o pomery Slovákov roku 127 pred n. l., o ríšu veľkomoravskú, Jánošík im je socialista par excellence“ (MATUŠKA 1990: 57). Členov tejto skupiny nazýva Matuška „otcami“, pričom sa nazdávame, že si dobre uvedomuje archetypálne postavenie postavy otca v dovtedajšom literárnom vývine a tento koncept obracia naruby. Pre Matušku sú „otcovia“ osoby príliš lipnúce na minulosti, ktoré sa nesnažia o progres, naopak, presadzujú hodnoty a idey, ktoré spoločnosť ako celok vníma ako tradičné a ľavica v istom zmysle ako prekonané. Matuška vymenúva aj ďalšie z týchto tradičných „sanctissim“, ktoré z dnešného pohľadu môžeme stožtožniť aj s niektorými aspektmi národno-obrodeneckého mýtu: „Čo ešte? — Tatry naše, Tatry slávne; Hej Slováci, strach a hnačka z vplyvov“ (IBID.: 57).

Satiru, iróniu či ostrý sarkazmus však Matuška nevyužíva len v prípade konceptualizovania „otcov“ ako skupiny; v rámci nej kritizuje aj konkrétne osoby. Jednej konkrétnej postave s charakteristikou antihrdinu v dejinnom príbehu boja o modernú podobu slovenskej literatúry však Matuška venuje mimoriadnu pozornosť. Ide o Svezozára Hurbana Vajanského, u ktorého ostrou kritikou napáda jeho prozaickú tvorbu v snahe dekonštruovať mýtus, ktorý okolo spisovateľa stihol vzniknúť. Ak Matuška predchádzajúcu generáciu stavia do roly „otcov“, Vajanského môžeme obrazne v Matuškovj koncepcii

5 Slovo *agon* sa vzťahuje na konflikt či súboj. J. Carroll konflikt vníma ako agonisticky polarizovanú štruktúru, v ktorej protagonistov spája princíp kooperácie a antagonistov túžba po moci a dominancii. Protagonisti s antagonistami neustále súperia o zdroje. Agonistickú štruktúru tak vnímame ako štruktúru správania sa človeka v konfliktnej situácii. V slovenčine však presnejšie vystihujú naše myšlienky slová *hrdina* a *antihrdina*, i preto ďalej v príspevku pracujeme práve s nimi.

vnímať ako „praotca“, teda ako vzor či modlu, ktorú generácia „otcov“ uznáva.

Matuška však nekonceptualizuje ako antihrdinov len generáciu „otcov“, pridáva k nim generáciu, ktorú charakterizuje cez „starootcovskú“ optiku svojim typickým sarkazmom takto: „To sú vydatené deti, to je tá mládež, ktorá je držiteľkou rána! Nemá to síce akosi v poriadku v hlave, ale na tom nezáleží. A nazývate ich *zápalistými*“ (IBID.: 36 [zvýraznila A. P.]). Túto generáciu tvoria Matuškoví rovesníci, ktorí však stoja na opačnom strane hodnotového poľa, pričom vyznávajú hodnoty a názory, ktoré vyznáva aj generácia „otcov“. Matuška ich tu častuje prívlastkom „zápalistí“, čím vytvára jeden z ústredných leitmotívov prítomných naprieč celou sériou jeho esejí: „Kto je zápalistý? Kto sa celý trasie pri pohľade na písací stolík Vajanského, kto padá do nôh pred Maticou, kto padá pred liptovským syrom, kto padá, padá a neprestajne padá“ (IBID.). Podľa Matušku generácia „mladoňov“ preberá a netvorivo imituje vzory generácie „otcov“, preto obe skupiny kritizuje. „Mladoňov“ však kritizuje o to vehementnejšie, lebo z jeho pohľadu mala mladá generácia priniesť do slovenskej literatúry zmenu. Matuška tu narúša archetyp mladého aktívneho človeka, v istom zmysle rebela, ktorý by v sebe mal skrývať elán a zároveň by mal byť nositeľom zmeny, podobne ako obrátil archetyp postavy otca — „mladoňov“ zobrazuje v istom zmysle ako spiatočníkov, ktorí hľadajú uznanie u generácie „otcov“, preberajú jej hodnoty, vzory a vzorce správania, „nevybočujú vôbec z medzí vkusného rozumu a vkusných vášní, cyrilometodskej tradície a odkazu Štúrovho — rozumej výlety parníčkom na Devín“ (IBID.: 39). „Mladoňov“ tak nakoniec ako celok charakterizuje práve hodnotami otcov, zdôrazňujúc ich lipnutie na minulosti, stádovitosť a názorovú homogénnosť aj odkazom na Sama Chalupku: „Hoj, švárna to junač, ako jeden všetci, / Pohľady / Elán-Luk / im v pästi, Matica na pleci“ (IBID.: 43).

„Dáma v kroji“ a „stará dáma“

Matuška v esejí „Hra na fujaru a pokrok“ konceptualizuje ďalšieho antihrdinu, ktorý sa však od predchádzajúcich skupín zásadne líši (IBID.: 34). Túto antihrdinku zobrazuje ako „dámu v kroji“, ako personifikovanú entitu reprezentujúcu tradíciu, čo mu umožňuje

zobrazit aj neživý koncept ako postavu s antihrdinskými črtami. Z hodnoty sa tak prostredníctvom personifikácie stáva postava, Matuška jej prisudzuje ľudské vlastnosti a prostredníctvom nej vytvára ďalší leitmotív — „dáma v kroji“ sa objavuje naprieč jeho tvorbou viackrát a v tejto personifikovanej podobe ju preberajú a v literárnych konaniach ako postavu ďalej používajú aj literárni vedci či historici. Matuška však neantagonizuje hodnotu, ktorú „dáma v kroji“ reprezentuje, vo všeobecnosti, kritizuje jej špecifickú formu, ktorá bola prítomná v slovenskom prostredí, a opisuje ju takto:

„Čo je tradícia? Čarovný prútik, ktorým sa otvárajú brány najvyššieho pokroku a najväčšieho tmárstva. [...] Tradícia, ako sa chápe u nás, je sústavným ohlupovaním, je kladením kvočky na záprdky. Je to ženská, ktorej sa páčite len vtedy, keď máte kopu starootcovských titulov“ (IBID.: 33).

Matuška však pri zobrazovaní tradície ako antihrdinky v dejinnom príbehu boja o modernú slovenskú literatúru zachádza ešte o krok ďalej a dámu razom pretvára na „ženskú“ a tú zas v „Augiášov chliev, ktorý by potreboval každý deň svojho Herakla“ (IBID.: 37).⁶ Rozkol, ktorý kontrastné prenášanie významu tradície na zástupné znaky v podobe „dámy“ a „chlievu“ v sebe nesie, tak naznačuje zmenu významovej polohy, ktorá pri použití slova chliev nastáva. „Dáma v kroji“ ako personifikácia tradičných hodnôt a zvykov, ktoré si národ vo všeobecnosti váži, no ktoré sú len hodnoty symbolické — symbolické a povrchné, ako napríklad spomenuté „výlety parníčkom na Devín“ alebo recitovanie „Mor ho“ či spievanie z *Tranoscia* —, sa pri „chlieve“ dostáva do polohy sprostredkujúcej vnútorné vlastnosti tradície ako antihrdinky. Je síce dámou, no v spoločnosti a literatúre vytvára podľa Matušku také prvky, ktoré zo spoločnosti treba odstrániť — i preto zmieňuje chliev, miesto, ktoré si čitateľ spája s negatívnymi konotáciami spojenými so špinou či smradom.

⁶ Matuška tento výraz preberá zo slovníka F. X. Šaldu. Celkovo možno v Matuškových textoch nájsť viaceré ozveny Šaldových myšlienok, na čo upozorňuje aj M. Bystrzak (BYS-TRZAK 2021: 111).

V hierarchii antihrdinov sa však predsa len objavuje ešte jedna personifikovaná antihrdinka, ktorá v prenesenom význame stojí na čele všetkých ostatných antihrdinov. Matuška si kladie otázku: „Čo je to všenárodné sanctissimum, o ktoré sme sa tak zúfale opierali a opierame?“ (IBID.: 44).⁷ Ponúka odpoveď: „Naša minulosť“ (IBID.). Cez optiku slovenskej viery v minulosť Matuška vníma všetky predchádzajúce problémy slovenskej spoločnosti, ktorej lipnutie na minulosti hodnotí opäť ako spiatočnícke a povrchné. Slovenská viera v minulosť je témou, ktorá spája všetkých ostatných konceptualizovaných antihrdinov, je im hierarchicky nadradená — konanie „otcov“ a „mladoňov“ je v pozadí motivované vierou v slávnú slovenskú minulosť. A kto pomáha udržovať toto „všenárodné sanctissimum“, túto „starú dámu“ (IBID.: 47) pri živote? „Dáma v kroji“ — tradícia.

Matuška tak najväčšmi kritizuje práve vplyv tejto „starej dámy“ na slovenskú literatúru a jej vývin. „Ako úplne väžeme v minulosti, celou bytosťou, všetkými vláknami — to je najlepšie vidieť na našej literatúre. [...] naši spisovatelia [sa] obracajú stále dozadu, a to za takou *starou dámu*, ako je *naša minulosť*, to považujeme na rozdiel od iných národov za mravné a cnostné“ (IBID.: 47 [zvýraznila A. P.]). Typicky „matuškovským“ spôsobom uvádza, že spisovatelia z generácie „otcov“ a „mladoňov“ píšu „žinčicový dityramb na spráchnivené kosti“.

Pri bližšom pohľade na takéto vyделение si môžeme všimnúť, že Matuška veľmi priamo zobrazuje ako antihrdinov konkrétne osoby či skupiny vzájomne prepojené generáciou „otcov“ a „mladoňov“, ktoré konceptualizuje ako skupiny mužov. V jeho esejach nenachádzame generácie „matiek“ či „mladúch“, a to aj napriek tomu, že v danom čase už písali etablované ženské autorky ako B. S. Timrava, E. Šoltésová či T. Vansová. Ženský aspekt si kritik ponecháva na konceptualizovanie rafinovajnejších a ľstivejších postáv, postáv „dámy v kroji“ a „starej dámy“, ktoré napriek tomu nezobrazuje v čiernobielej línii — priznáva im aj ich význam v oblasti vývinu

7 Matuška slovo „sanctissimum“ taktiež prebral od F. X. Šaldy a využíva ho naprieč svojimi esejami ako leitmotív. Z významového hľadiska presúva význam slova vyjadrujúceho to, čo je najsvätejšie, a sarkazmom ho transponuje do uštipačnej polohy, ktorá umožňuje autorovi vyjadriť pohrdanie a zároveň mu umožňuje zosmiešnenie.

literatúry a národa, no o to ráznejšie kritizuje negatívny vplyv, ktorý na tento vývin mali v 30. rokoch 20. storočia. V istom zmysle tu môžeme uvažovať nad nadväznosťou archetypálneho zobrazovania žien ako ľstivých a prefikovaných bytostí, ktoré sa snažia svojím šarmom ovládnuť najčastejšie práve mužov. I preto sa domnievame, že v Matuškovkej koncepcii majú hierarchicky vyššie miesto ako postavy „otcov“ a „mladoňov“.

Záver alebo spory o kultúru včera a dnes

V Matuškovom príbehu spája hrdinov práve princíp kooperácie namierenej proti tyranským a despotickým „vládcom“, teda voči dominantnej spoločenskej vrstve, ktorá vykazuje znaky despotizmu. Hrdinovia sa snažia svojich protivníkov oslabiť, aby sa mohli sami stať dominantnou vrstvou. Kolobeh dejín je tak rámcovaný neustáloú výmenou dominantných a subordinovaných vrstiev ľudskej spoločnosti. Matuška svojím literárnym konaním aktívne atakuje dominantný prúd slovenskej kultúry a literatúry v snahe oslabiť ho a znížiť jeho prestíž. Za nositeľku, resp. žánrovú formu literárneho konania volí esej, žáner, ktorý nutne nedisponuje silným naratívnyim jadrom, no ktorý mu umožňuje nebyť faktickým — umožňuje mu zveličenie, výsmech, zrazenie protivníka na kolená.

Aj dnes môžeme pozorovať, kto koho necháva stáť a koho necháva padať na kolená, kto koho konceptualizuje ako hrdinu a koho ako antihrdinu prebiehajúceho dejinného príbehu. Dennodenne môžeme pozorovať aj spôsoby, akými aktéri literárnych i mimoliterárnych konaní v sociálnych systémoch tento konceptualizačný proces realizujú. V aktuálne prebiehajúcom spore o podobu modernej slovenskej literatúry a kultúry sa tak každý a každá z nás bude musieť rozhodnúť, „na ktorú stranu sa v spoločenskom zápase postaví, komu bude strániť“ (PETRÍK 1986: 17). A len čas ukáže, či budeme mať Slovensko „čisté, lemované oštiepkami a prácou za boha a národ“ (MATUŠKA 1990: 34) alebo zotrváme v snahách o mnohorozmerné európske spoločenstvo otvorené podnetom a impulzom.

Prameny

MATUŠKA, Alexander

- 2016** „S Alexandrom Matuškom rozhovor jedenásty“; in idem: *Dielo IV*; ed. Stanislav Matuška (Bratislava: Tatran), s. 107–112 [1971]
- 1990** *Dielo I*; ed. Rudolf Chmel (Bratislava: Tatran)

Literatura

BARBORÍK, Vladimír — BYSTRZAK, Magdalena

- 2023** *Modernizácia kritikou: Hamaliar, Chorváth, Bor, Matuška* (Bratislava: Literárne informačné centrum)

BOEHM, Christopher

- 2001** *Hierarchy in the Forest: The Evaluation of Egalitarian Behavior* (Cambridge, MA — London: Harvard University Press)

BYSTRZAK, Magdalena

- 2016** „Slovenská otázka“ v ranej tvorbe Alexandra Matušku (Praha: Univerzita Karlova v Praze)
- 2021** *Kritik v spoločnosti: Spory Alexandra Matušku (1930 – 1938)* (Bratislava: VEDA)

CARROLL, Joseph et al.

- 2008** „Hierarchy in the Library: Egalitarian Dynamics in Victorian Novels“; *Evolutionary Psychology*, 2008, č. 4, s. 715–738; <http://doi.org/10.1177/147470490800600414>

GOLEMA, Martin

- 2015** „Literárna veda včera a dnes — ohliadnutia a reflexie“; in idem (ed.): *Literárna veda včera a dnes* (Banská Bystrica: Belianum), s. 112–128
- 2022** „Podcast Flexxila #MartinGolema“; *Podcasty na rázcestí*, dostupné z: <https://open.spotify.com/episode/oMJ7qKSQah2rX8oJU8xeNj> (prístup 26. 4. 2024)

JANČOVIČ, Ivan

- 2016** „Interpretativizmus a literárna veda“; *Filozofia* LXXI, č. 8., s. 696–707

LAKOFF, George — JOHNSON, Mark

- 2002** *Metaphors we live by* (London: The University of Chicago Press)

PETRÍK, Vladimír

1986 „Etos Matuškovej kritiky“; in Jana Borguľová (ed.): *Alexander Matuska (1910 – 1975): Zborník materiálov z vedeckého seminára Banská Bystrica 26. – 27. februára 1985* (Martin: Matica slovenská), s. 46–54

SCHMIDT, Siegfried Johannes

2010 „Literary Studies from Hermeneutics to Media Culture Studies“; *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* XII, č. 1, s. 1–10; <https://doi.org/10.7771/1481-4374.1569>

SOLDÁN, Ladislav

1995 „F. X. Šalda a Alexander Matuska kritici národného života: Pokus o dvojportrét“; *Literárni věda: Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity* 155, č. 2, s. 157–162

Mgr. Adriána Pešková

Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

kontakt: adriana.peskova@umb.sk

Toto dílo podléhá licenci CC BY 4.0. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.cs>

Kategorie: Bakalářské studium

Cena Vladimíra Macury: Eliška Králová (Katedra české literatury PedF UK, Praha): Obraz světa v proletářské poezii

II. místo: Magdaléna Majetná (Katedra českého jazyka PdF OU, Ostrava): Romantizující dekadent: Verš a rým v díle Jaroslava Kolmana Cassia

III. místo: Natálie Rusiňaková (Katedra české literatury a literární vědy FF OU, Ostrava): Lartpourlartistické tendence v české dekadenci

Čestné uznání:

Renáta Ohnoutková (Katedra bohemistiky FF UP, Olomouc): Kniha proroka Jonáše v románu *Zjavenie* Dušana Mitany

XXII.

**STUDENTSKÁ
LITERÁRNĚVĚDNÁ
KONFERENCE**

OSTRAVA 2024

Sborník příspěvků

Edičně připravil Jan Malura a kol.

Úvod napsali Petr Hrtánek a Jan Malura

Osnova grafické úpravy Filip Blažek

Sazba Stará škola

Vydal Ústav pro českou literaturu, v. v. i.

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1

www.ucl.cas.cz

Vydání první.

112 stran.

Praha 2025

ISBN 978-80-7658-121-0

ISBN 978-80-7658-121-0

